प्राजापत्यः संवरणः।इन्द्रः। जगती, ९ त्रिष्टुप्।

अजातशत्रुमजरा स्वर्वत्यनु स्वधामिता दस्ममीयते।
सुनोतन पचत ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन॥ ५.०३४.०१

अजरा- जरारहिता। स्वर्वती- दीप्ता। अमिता- अपरिमिता। स्वधा- आत्मधारणा। अजातशत्रुम्- शत्रुरहितम्। दस्मम्- दर्शनीयमिन्द्रम्। अनु ईयते- अनुप्राप्नोति। ब्रह्मवाहसे- मन्त्रवाहकाय। पुरुष्टुताय- बहुभिः स्तुताय। सुनोतन- रसं निष्पादयत। पचत- मनः पक्वं कुरुत। प्रतरम्- प्रकृष्टतरम्। दधातन- धारयत ॥१॥

आ यः सोमेन जठरमपिप्रतामन्दत मघवा मध्वो अन्धसः।
यदीं मृगाय हन्तवे महावधः सहस्रभृष्टिमुशना वधं यमत्॥ ५.०३४.०२

यः। सोमेन- रसेन। जठरम्- उदरोपलक्षितहृदयम्। सीदन् वनस्य जठरे पुनानः, भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्वसो दिवे दिवे सहुरिः स्तन्नबाधित इत्यादिषु मन्त्रेषु जठरशब्दस्य मध्यभाग इति लक्षणया सारः स्वरूपं हृदयमिति वार्थः। हूयमानः- अस्माभिराहूतः। आ- आभिमुख्येन। अपिप्रत- अपूरयत्। मध्वः- मधुरम्। अन्धसः- रसम्। मघवा- इन्द्रः। अमन्दत- अतुष्यत्। महावधः- महायुधः। सहस्रभृष्टिः- अमिततेजाः। उशना- कामयमानः। मृगाय हन्तवे- मृगैरन्विष्य हन्तुम्। वधम्- स्वायुधम्। यमत्- प्रेरयामास। शुनकवद्वेदे मृगोऽपि जिज्ञासान्वेषणवेदनप्रतीकः। चिद्रश्म्यन्वेषणे तदन्तरायान्वेषणं तद्धननमपि साध्यते। तत्र श्वघ्नीशब्दप्रयोगवत् मृगाय हन्तव इत्यप्युच्यते। ॥२॥

यो अस्मै घ्रंस उत वा य ऊधनि सोमं सुनोति भवति द्युमाँ अह।

अपाप शक्रस्ततनुष्टिमूहति तनूशुभ्रं मघवा यः कवासखः॥ ५.०३४.०३

Dr. Rangaji
WEBOLIM

यः। अस्मै- इन्द्राय। घ्रंसे- अहनीति सायणः। उत- अपि च। ऊधनि- निशायामिति सायणः। सोमम्- रसम्। सुनोति- निष्पादयति। सः। द्युमान्- दीप्तः। भवति। यः। कवासखः- कुत्सितपुरुषसहायस्तम्। ततनुष्टिम्- सन्ततिं नुदन्तं कामान् कामयन्तम्। तनूशुभ्रम्- स्वदेहमेव मण्डयन्तम्। मघवा- सम्पद्वान्। शक्रः- शक्त इन्द्रः। अप ऊहति- अपोहति ॥३॥

यस्यावधीत्पितरं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नात ईषते।
वेतीद्वस्य प्रयता यतंकरो न किल्बिषादीषते वस्व आकरः॥ ५.०३४.०४

यस्य पितरं मातरं भ्रातरम्- यस्य दुष्टस्य दौष्ट्यप्रोत्साहकबन्धून्। शक्रः- इन्द्रः। अवधीत्- जघान। अतः- अस्माद्धननात्। न। ईषते- बिभेति। अस्य- तस्य। प्रयता- दौष्ट्यरहितानि निरहङ्कारपूर्वाणि नियमितभावनान्येव। वेति- कामयते। स यदि शुद्धभावेन दौष्ट्यं त्यक्त्वा शरणं गच्छति तमहत्त्वा त्यजतीति भावः। यतङ्करः- नियामकः। वस्वः- सम्पदाम्। आकरः- आभिमुख्यकर्ता। किल्बिषात्- हननदोषात्। न ईषते- न बिभेति ॥४॥

न पञ्चभिर्दशभिर्वष्ट्यारभं नासुन्वता सचते पुष्यता चन।
जिनाति वेदमुया हन्ति वा धुनिरा देवयुं भजति गोमति व्रजे॥ ५.०३४.०५

पञ्चभिर्दशभिः- प्रभूतैः। आरभम्- उद्यमम्। न। वष्टि- कामयते। सोऽसहायशूर इति भावः। असुन्वता- रसानिष्पादकेन। पुष्यता- जनापोषकेन। चन- कदाचन। न। सचते- सङ्गच्छते। अमुया- अपोषकम्। धुनिः- कम्पयितेन्द्रः। जिनाति- बाधते। हन्ति- नाशयति। गोमति व्रजे- चिद्रश्मिसमूहे। देवयुम्- देवकामम्। आ भजति- योजयति ॥५॥

वित्वक्षणः समृतौ चक्रमासजोऽसुन्वतो विषुणः सुन्वतो वृधः।
इन्द्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं नयति दासमार्यः॥ ५.०३४.०६

वित्वक्षणः- विशेषेण तनूकर्ता। समृतौ- युद्धे। चक्रमासजः- स्वायुधं चक्रं आसञ्जयति। असुन्वतः- रसानिष्पादकस्य। विषुणः- पराङ्मुखः। सुन्वतः- रसनिष्पादकस्य। वृधः- वर्धकः। इन्द्रः।

Dr. Rangaji
WEBOLIM

विश्वस्य- सर्वस्य। दमिता- शिक्षयिता। विभीषणः- विगतभीषणः। आर्यः- आर्यशीलः। दासम्- उपासकचित्तस्थदास्यभावनम्। यथावशं नयति- विषयवासनातः स्ववशं नयति ॥६॥

समीं पणेरजति भोजनं मुषे वि दाशुषे भजति सूनरं वसु।
दुर्गे चन ध्रियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्य तविषीमचुक्रुधत्॥ ५.०३४.०७

यः। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। तविषीम्- शक्तिम्। अचुक्रुधत्- क्रोधं कारितवान्। पणेः- लोभिनः। ईम्- इमम्। भोजनम्- धनम्। मुषे- अपहर्तुम्। अजति- सरति। दाशुषे- दात्रे। सूनरम्- शोभननयनम्। वसु- धनम्। वि भजति- विभायजति प्रयच्छति। विश्वः- सर्वः। पुरु- प्रभूतः। जनः। दुर्गे- कष्टे। चन- च। आ ध्रियते- आस्थाप्यते। ॥७॥

सं यज्जनौ सुधनौ विश्वशर्धसावेदिन्द्रो मघवा गोषु शुभ्रिषु।
युजं ह्यन्यमकृत प्रवेपन्युदीं गव्यं सृजते सत्वभिर्धुनिः॥ ५.०३४.०८

शुभ्रिषु गोषु- चिद्रश्मिसमूहेषु निमित्तभूतेषु। विश्वशर्धसौ- प्रभूतबलौ। सुधनौ- बहुधनयुक्तौ। जनौ। मघवा- सम्पद्वान्। इन्द्रः। अवेत्- जानाति। प्रवेपनी- प्रकम्पनः। अन्यम्- तयोरेकं स्वोपासकं वृत्रेतरम्। युजम्- योगिनम्। अकृत- अकरोत्। ईम्- एतम्। गव्यम्- रश्मिसमूहम्। सत्वभिः- स्वबलैः। धुनिः- कम्पयिता। सृजते ॥८॥

सहस्रसामाग्निवेशिं गृणीषे शत्रिमग्न उपमां केतुमर्यः।

तस्मा आपः संयतः पीपयन्त तस्मिन्क्षत्रममवत्त्वेषमस्तु॥ ५.०३४.०९

अग्ने- अङ्गनशील। अर्यः- आर्यशीलोऽहम्। सहस्रसाम्- सहस्रसम्भक्तारम्। आग्निवेशम्- अग्निशरणम्। शत्रिम्- वृत्रशातयितारम्। उपमाम्- अन्तिकस्थम्। केतुम्- प्रज्ञापकम्। गृणीषे- स्तौमि। तस्मै। आपः- जीवोदकानि। संयतः- नियमसम्पन्नाः। पीपयन्त- प्यायन्ताम्। तस्मिन्। अमवत्- बलवत्। त्वेषम्- दीप्तम्। क्षत्रम्। अस्तु- भवतु ॥९॥

Dr. Rangani
WEBOLIM

Dr. Ranganji

WEBOLIM